

DEFTER-İ TEŞRİFÂT

(دفتر تشریفات)

XVII. yüzyıl sonları ile XVIII. yüzyıl başlarında yaşayan Teşrifatizâde Mehmed Efendi'nin Osmanlı teşrifat kanunlarını derlediği eseri.

Eserin müellifi Mehmed Efendi, divan kâtipleri arasına girip yirmi sekiz yıldan fazla bir süre Dîvân-ı Hümâyün'da teşrifatçılık ve devâtdarlık görevlerini yürüten Ni'metî mahlaslı Ahmed Efendi'nin (ö. 1121/1709-10) oğlu olup babasının görevi dolayısıyla Teşrifatizâde diye şöhret kazanmıştır. Hayatı hakkında fazla bir şey bilinmeyen müellif, babasının uzun süre teşrifatçılık hizmetinde bulunmuş olmasının sağladığı imkânlar çerçevesinde, zamanında oldukça karışık halde bulunan teşrifat kanunlarını derleyerek eserini meydana getirmiştir. Eserin girişinde Osmanlı âdet ve usullerinin, teşrifat kayıtlarının müracaata elverişli olmayan durumunu dolayısıyla unutulmasına gönlünün razı gelmediğini belirten Mehmed Efendi, 1695'te II. Mustafa'nın cülûsu merasimiyle başlamak üzere *Defter-i Teşrifât*'ı kaleme almıştır. Eserini hazırlarken teşrifat defterleri, kanunnâmeler ve tarih kitaplarından faydalandığı gibi Dîvân-ı Hümâyün'un kanunları iyi bilen görevlileriyle de görüşmüştür.

Eserde önce cülûs münasebetiyle yapılan merasimler ele alınmış, II. Ahmed'in vefatı üzerine II. Mustafa'nın tahta çıkışı, eski padişahın defni, yeni padişahın Ebû Eyyüb el-Ensârî Türbesi'nde kılıç

kuşanması anlatılmış, sipahi, silâhtar, yeniçeri, cebeci, topçu ile top arabacı ocaklarına verilen bahşişlere temas edilmiştir. Daha sonra bizzat padişahın sefere çıkması durumunda "tuğ ve otağ ihracı" münasebetiyle yapılan merasimlerden söz edilerek sefere katılanların tertipleri, ihtiyaçlarının temini, idareleri ve dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgiler verilmiştir. Dîvân-ı Hümâyün ve arza dair teşrifat kanunlarının derlendiği kısımda ise divan günü sarayda kimlerin toplandığı, divanhânedeki bulunanların tertipleri, toplantı sırasında kimlerin hangi işle meşğul olduğu ve kurulan sofraların tasviriyile arza girme yetkisine sahip olanların tesbiti gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca vezîriâzam, vezirler ve şikk-ı evvel defterdarının özel günlerdeki kıyafetleri ve bunların maiyetindeki hizmet erbabı ile görev ve yetkileri hususunda da bazı bilgiler verilmiş, vezîriâzamlar hakkında Lutfî Paşa'nın *Âsâfnâme*'sinin birinci babı nakleldikten sonra cuma ve çarşamba divanları ile sadrazamın "kola çıkışı" sırasındaki alay tertibi ve serdâr-ı ekrem olarak sefere gidişi halinde sancak-ı şerifin kendisine teslimi üzerinde durulmuştur. Ramazanın yirmi beşinden bayram gününe kadar olan tebrik ve ziyaretler, bayram günü yapılan merasimler, padişahın cuma selâmı ve türbe ziyaretleri, mevlid-i şerif meclisi, şehzade doğumları, sultanların nikâh akdi, elçilerin karşılanması, sadrazam ve padişah huzurlarına kabulleri de eserde anlatılan diğer konuları teşkil eder.

Süslü bir ifadeyle kaleme alınan eserde merasimler, şartlar dolayısıyla yapı-

lan değişikliklere de yer verilerek genel olarak ve sistemli bir şekilde anlatılmakta ve yer i geldikçe hazır bulunanların kıyafetleri de açıklanmaktadır. Çeşitli kimselere tebrik, taltif veya ikram olarak giydirilen hil'atlerin sayıları, dökümü ve buna benzer ayrıntıları üzerinde durulmayıp teşrifat, rûznâmçe veya masraf defterlerinde gerekli bilgilerin bulunduğuyla işaretlenildiği de dikkati çekmektedir. Türk kültür tarihi bakımından büyük bir önem taşıyan eser Dîvân-ı Hümâyün bürolarının görevleri, vezir, beylerbeyi, sancak beyi ve rikâb ağalarının emekli olma sebepleri ve kendilerine verilen haslarla gediklilerin hangi görevlerde istihdam edildikleri ve sayıları gibi teşkilâta dair hususlarda da değerli bilgileri ihtiva etmektedir.

Defter-i Teşrifât'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 9810) bir nüshası mevcut olup Viyana'da bulunan iki nüshasının ise eksik olduğu anlaşılmaktadır (bk. Babinger, s. 255).

BİBLİYOGRAFYA :

Teşrifatizâde Mehmed, *Defter-i Teşrifât*, İÜ Ktp., TY, nr. 9810; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 679; Babinger (Üçok), s. 255.

FİLİZ ÇALIŞKAN

DEFTERDAR

(دفتردار)

Osmanlılar'da maliye teşkilâtının başı.

Osmanlılar'da genel olarak diğer devlet müesseseleri gibi defterdarlık da daha önceki Türk ve İslâm devletlerinin müessesesi ve teşkilâtlarına dayanmaktadır. Defterdar, Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Anadolu Selçuklularında "müstevfi" veya başında bulunduğu divana Dîvânü'z-zimâm ve'l-istifâ dendiği için "sâhib-i dîvân-ı istifâ" adıyla anılırdı. İlhanlılar maliyenin başındaki şahıs için XIII. yüzyıla kadar "defterdâr-i memâlik" tabirini kullanmışlardır. Müstevfilîğin ihdasından sonra defterdâr-i memâlik ikinci dereceye düşmüştür (Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 224). Mehmet Zeki Pakalın'ın, bu tarihî gelişmeye temas etmeden defterdâr-i memâliki eyalet maliye işlerine bakan şahıs olarak göstermesi hatalıdır (*Maliye Teşkilâtı Tarihi*, I, 5). Osmanlılar İlhanlılar'daki bu tabiri benimseyerek devletin malî işlerinde birinci derecede sorumlu olan şahsa defterdar demişlerdir.

Teşrifatizâde Mehmed Efendi'nin *Defter-i Teşrifât* adlı eserinin ilk iki sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 9810)